

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

8.1. Об'єктивні передумови децентралізації управління професійно-технічним навчальним закладом

Сучасне соціально-економічне середовище дедалі більше набуває глобалізаційних рис і характеризується надзвичайною динамічністю. Для характеристики глобалізаційних процесів зазвичай використовують такі категорії: зближення країн, народів, націй, формування єдиного інформаційного простору, економічного поля тощо. За цими поняттями вбачаються активні зміни в різних сферах життя, які потребують розвитку освіти. Відповідно розвиток освіти характеризується такими процесами, як глобалізація, стандартизація, децентралізація, інформатизація, входження в ринкове середовище, які є об'єктивною реальністю педагогічного сьогодення. В цій реальності педагогічна наука виокремлює свої об'єкти вивчення, які «розглядаються крізь призму сформованих у цій науці понять» [1, с.89].

Децентралізація управління ПТНЗ – для педагогіки нове поняття, яке вимагає вивчення. Необхідність подальшого його дослідження «частково зумовлена логікою розвитку самої педагогічної науки». Проте наукове знання у педагогіці не є самоціллю: воно необхідне практиці, у даному разі – практиці управління ПТНЗ, і водночас зумовлене цією практикою. Доведено, що педагогічна теорія – це теорія педагогічної практики, а тому головне значення мають зовнішні чинники, які викликали необхідність децентралізації управління сферою ПТО. В. Краєвський у методології педагогіки об'єднав ці чинники у три групи:

зміни тенденцій розвитку суспільства, умов життя в ньому, зміна ідеологічних орієнтирів, унаслідок чого відбувається зміна цілей освіти і відповідно її зміст, методи освітньої діяльності, об'єкти наукового аналізу тощо;

виникнення розриву між цілями і результатами освітнього процесу, який утворюється в результаті зміни цілей;

логіка розвитку педагогічної теорії, точніше, теоретичної діяльності в цій галузі. Розв'язання будь-якої наукової проблеми, як правило, відкриває багато інших проблем, а накопичення емпіричних фактів викликає необхідність їх осмислити, поєднати в цілісному теоретичному уявленні, в єдності різноманітного [1, с. 101–103].

Розглянемо ці чинники у зазначеній послідовності. З метою виявлення сучасних тенденцій розвитку професійної освіти на сучасному етапі нами здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з філософії, соціології, педагогіки, економіки і менеджменту. Його результати свідчать про те, що всі процеси, які нині відбуваються у світовому освітньому полі, зумовлені глобалізацією у сфері економічної і соціально-культурної діяльності. Такої думки дотримуються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Так, з точки зору соціологів, “метаморфози сучасності мають основні, часто протилежні риси”, які В. Щербина об'єднав у чотири групи. В ракурсі нашого дослідження ми вважали доречним виокремити деякі з них. *По-перше*, в масштабах світового суспільства показовими є такі особливості: структура соціуму виходить за межі національно-державної освіти, інформаційне суспільство формується в рамках глобальної економіки, політики й культури; геополітичне домінування окремих найбільш розвинених регіонів у планетарному масштабі; жорстке розмежування світу на інформаційно розвинений центр та периферію, яка опинилась у стані стагнації і не має власної автохтонної перспективи розвитку; зниження ролі національної держави та бюрократії; децентралізований комп'ютерний інтелект робить неможливими тоталітарні тенденції влади.

По-друге, викреслились нові особливості економіки: зростання на глобальному рівні напівавтономних економік постімперіалістичного світу; домінування нелінійного, мережевого способу організації виробництва; глобальний фінансовий ринок, який лише частково регулюється ринковими правилами як основний рівень нової економіки (його формування і регулювання здійснюється інформаційними потоками і телекомунікаційними системами); спостерігається тенденція до формування дворівневого

виробництва: масове та індивідуальне; вже зараз відбувається перехід від індустріального господарства до економічної системи, побудованої на знаннях та інформації. Це приведе до подолання капіталістичної приватної власності і відчуження (у марксистському розумінні), що, власне, виступає базисом формування нової системи цінностей сучасної людини. Вважаємо, що нарощування таких тенденцій у світовому суспільстві необхідно розглядати як стратегічні орієнтири для подальшого розвитку ПТО.

По-третьє, нових якостей набуває соціальна культура. Вона характеризується наявністю нині у людей схильності і можливостей критично сприймати реальну дійсність та орієнтуватися в глобальних інформаційних процесах як основного фактора соціальної мобільності; виникненням більш абстрактного, інтелектуального невидимого і глобального суспільства, в якому кожний може обмінюватися і торгувати, що сприяє формуванню нового класу як основного – класу інформаційних менеджерів. Соціальна взаємодія в такому суспільстві здійснюватиметься безпосередньо через електронно-комунікаційні пристосування і матиме характер мозаїчного резонансу. Таке суспільство є децентралізованим і не передбачає соціальної ієрархічності. Тому базовою соціальною групою буде місцева громада.

По-четверте, суспільні зміни характеризуються трансформацією інститутів влади, що веде до соціального конфлікту, – протистояння великих апаратів управління і виробництв окремим споживачам. Подолання цього конфлікту можливе, на думку В. Щербини, лише у суспільстві, яке базуватиметься на «комунітарності» і орієнтації на інтереси окремого індивіда, екологічні й інші неекономічні (гуманітарні) проблеми.

Одним із результатів його монографічного дослідження можна вважати прогнозовану модель недалекого майбутнього суспільства, в якому домінуючою соціальною групою будуть представники «нової інтелігенції». Від імені «теоретичного знання» вони зможуть створювати моделі соціальної організації. Незабаром виникне глобальна еліта, яка житиме за межами національно-територіального розподілу сучасного світу. Всі процеси у такому

суспільстві будуть в основному керованими. Проте управління ними відбуватиметься на новому рівні з використанням нових управлінських технологій, які унеможливлюватимуть їх організацію і тотальний контроль на рівні повсякденності. В інформаційному суспільстві, робить висновок цей автор, спонтанність соціального розвитку буде просто неможливою [2, с. 219–224].

Таким чином, суспільство недалекого майбутнього – це децентралізоване інформаційне суспільство з розвинутим дворівневим виробництвом (масовим та індивідуальним), побудованим на знаннях й інформації, яке стимулюватиме виникнення нового класу працівників – інформаційних менеджерів. Домінуючою соціальною групою буде нова інтелігенція, здатна на основі теоретичного знання створювати моделі соціальної організації. Це приведе до зміни соціальної культури, виникненню більш абстрактного, інтелектуального невидимого і глобального суспільства, в якому соціальна взаємодія між суб'єктами будуватиметься на основі високо розвинутої комунікації. Отже, зміни тенденцій розвитку суспільства, умов життя в ньому, зміна ціннісних орієнтацій вже зараз викликали зміни цілей освіти і – відповідно до них – її змісту та методів навчальної діяльності. Це стало очевидним у результаті вивчення сучасного досвіду професійної школи різних країн вітчизняними і зарубіжними вченими: Н. Абашкіною, Л. Гриневич, З. Зокировою, А. Кирдою, Л. Ляшенко, М. Сорокою, Ф. Шльосеком, Г. Драйден, Д. Вайс та ін.

Безумовно, світові тенденції не можуть не впливати на розвиток освіти в нашій країні. Застаріла модель школи ХХ ст., яка мала забезпечувати підготовку 20% осіб із вищою освітою, 30% кваліфікованих працівників і керівників та 50% робітників, що використовують фізичну працю (не мають професійної освіти навіть на початковому рівні), вже не проходить випробувань. Загально визнано, що освіта стає пріоритетом в усьому світі. За оцінками ООН, вона є ключем до нової, глобальної економіки. Про важливість розв'язання освітянських проблем свідчить той факт, що дане питання було

винесене на чергу денну саміту групи найбільш розвинених країн світу (2006, Санкт-Петербург). Її розвиток і стан визначають майбутнє кожної країни – бути їй в центрі цивілізації чи опинитися на периферії. Зовсім не обов'язково бути великою державою, щоб бути першими в сфері освіти. Важливо мати завбачливий уряд [3, с. 27], розроблену на науковій основі філософію стратегічного розвитку освітянської сфери, виокремити ідею, яка зцементує окремі частини цієї стратегії, і додати політичної волі до активного втілення задуманого в життя.

Активного розвитку освіти від початкової школи до неперервного навчання упродовж всього життя потребує динамічне суспільство знань. Її організація має бути гнучкою, швидко реагувати на зміни у навколишньому середовищі, в тому числі на мінливі вимоги ринку праці і, безумовно, потреби особистості. Ці потреби формуються необхідністю «стати господарями власного життя». Для цього кожний має «самостійно діяти, самостійно навчатися і сам себе мотивувати». Тому що, за прогнозами вчених, у недалекому майбутньому «лише невелика частка знайде роботу не на повну зайнятість або ж під час сезонних робіт, які не потребують кваліфікації» [3, с. 26]. У світлі цих тенденцій потребує модернізації вся освітня система в Україні і насамперед управління вітчизняною ПТО. Пошук нових управлінських рішень щодо створення ефективної інфраструктури безперервної освіти є нагальним завданням розвитку освітньої системи у відповідь на виклики глобалізації.

За останні роки в країні змінилися соціально-економічні умови, що не могло не вплинути на державну освітню політику, а отже й на систему ПТО. У цих умовах державні та різні громадські структури здійснюють суперечливий вплив на розвиток усіх її складових, у тому числі на систему ПТО. Відтак виник розрив між цілями і результатами освітнього процесу, який утворюється внаслідок зміни цілей. Як правило, зазначає В. Краєвський, він виникає тому, що педагогічна система залишається старою, отже, неспроможною забезпечити реалізацію нових завдань. Тому результати педагогічної

діяльності не збігаються з цілями і не відповідають очікуваним педагогами результатам: на виході із системи освіти опиняються люди, підготовка яких не відповідає новим вимогам. Цей розрив відчувається у суспільстві й «породжує претензії до педагогів (теоретиків і практиків)»: педагогічна наука відстає від життя, а професійна школа випускає неякісний продукт – фахівців, не підготовлених до роботи в нових умовах. Відтак зрозуміло, що «наявність прогалин у науці та «вузьких місць» у практиці стимулюють розробку наукових засобів, які допоможуть подолати ці недоліки» [1, с. 102].

На даному етапі важливо вчасно спрогнозувати на науковій основі подальший розвиток такої педагогічної системи, як ПТНЗ, щоб запобігти ризикам і досягти максимального результату відповідно до визначених цілей. Зрозуміло, що необхідно враховувати реалії сьогодення (в Україні вони залежать не тільки від фінансового, економічного, а й від політичного клімату). Насправді дуже важко передбачити дійсність у всьому її розмаїтті. Тому за таких обставин «результат набуває форми не стільки цілі, скільки засобів, що застосовуються для досягнення цієї цілі. Засоби повинні відповідати цілі...» [1, с. 103].

Саме на пошук засобів, які можливо буде використати для ефективної перебудови діяльності професійно-технічного училища, спрямована діяльність вітчизняних науковців. Цим же шляхом ідуть і практики. Вони інтуїтивно відшуковують найефективніші форми й методи роботи, аби вистояти в конкурентній боротьбі на вже сформованому ринку освітніх послуг. У зв'язку з цим руйнуються старі і виникають нові зв'язки між різними структурами та організаціями, виникають проблеми в управлінні розвитком ПТО, розв'язання яких потребує активного наукового пошуку, проведення експериментальної роботи, здійснення теоретичних обґрунтувань і розробки моделей інтеграції цієї освітянської сфери не тільки в соціально-економічну систему регіону, а й у світовий освітній простір. За О. Малютою, насамперед треба сформулювати цілі, які будуть передбачати успішну діяльність. «Сировиною для їх створення є система цінностей», притаманних українському суспільству.

Як відомо, «сировиною», з якої формується система цінностей, є духовність – світогляд спільноти, який обов'язково має відобразитися у найкращій формі – філософії (спільноти, колективу, діяльності). Зрозуміло, що філософська доктрина всеосяжна, тому з неї необхідно вибрати ідею і здійснити її текстове оформлення – ідеологію, яка зцементує окремі частини суспільства. Ідеологія має орієнтуватися на виконавців, яких, за свідченням аналітиків, майже 70%. Вони мають певні особливості психіки (їм дуже важко керувати психікою, вони зосереджують увагу на 1,5 хвилини). Тому для них треба будувати фразу коротко (меморандум, пам'ятка), водночас у ній повинна акумулюватися парадигма, міститися стратегія розвитку. Вона має бути лаконічною. За наявності вже прийнятої цілі розробляється програма. «Програма – це влада, влада кращих» – аристократів, відмінною ознакою яких є «здатність приймати рішення» (О. Малюта, публічна лекція, м. Чернігів, грудень 2007 р.).

Саме за таким алгоритмом із забезпеченням наукової підтримки треба будувати державну і регіональну політику щодо реалізації пріоритетних завдань у підготовці кваліфікованих робітників. Адже перехід економіки країни та її регіонів до інноваційної моделі неможливий без підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості, інфраструктури галузей, соціальної сфери. Відомо, що рушійною силою соціальних, політичних, економічних перетворень є люди – головне багатство будь-якої держави. Тому підготовка кадрового потенціалу як одного з найважливіших ресурсів різних секторів економіки є основним завданням, розв'язання якого делеговано на регіональний рівень, але це не виключає підтримки держави і потребує розвитку теоретичної діяльності в цій галузі. Саме розвиток педагогічної теорії визначено третім зовнішнім чинником, який повинен забезпечити динаміку ПТО як педагогічної системи.

Здійснивши екскурс по «території» педагогіки, В. Краєвський підкреслив, що «головним, вихідним пунктом», з якого вона починається як наука, є практична педагогічна діяльність. Ці два елементи (теорія і практика)

«співвідноситься як обличчя і дзеркало» [1, с. 87]. Тому ми вважали за доцільне звернутися до практичного досвіду запровадження децентралізації управління пілотними ПТНЗ в Україні. Такий перший досвід був отриманий в процесі експерименту, який здійснювався в рамках українсько-канадського проекту «Децентралізація управління професійним навчанням в Україні» в Дніпропетровській, Закарпатській та Рівненській областях та проекту ЄС «Підвищення ефективності управління ПТО на регіональному рівні в Україні» щодо регіонального фінансування ПТНЗ Харківської, Львівської областей і м. Києва.

Проведений експеримент показав неоднозначні результати. Так, у Львівській області у 2006–2008 рр. значно збільшилось фінансування на потреби ПТНЗ майже за всіма статтями кошторисних призначень, м. Києві заклади профтехосвіти відчули проблеми з фінансуванням і у листопаді 2008 р. тільки 7% директорів ПТНЗ висловились за децентралізацію, за продовження експерименту – 34%, за повернення фінансування з державного бюджету – 54%, не визначилися – 5%. Головними причинами тому стали: надзвичайно ускладнена процедура замовлення коштів та звітності за їх використання; відсутність реальних кроків місцевих органів влади до створення впливових, а головне – діючих структур, які б забезпечили інтеграцію інтересів роботодавців та профтехосвіти, узгодили запити ринку праці й існуючі пропозиції, забезпечили взаємовигідну співпрацю між тими, хто потребує кваліфікаційної робочої сили і хто її готує; фактична бездіяльність міжгалузевої ради з питань розвитку профтехосвіти [4, с. 22].

При проведенні експерименту з фінансування з місцевих бюджетів залишилися не вирішеними такі питання: визначення форми власності (державної або комунальної) ПТНЗ та збереження їхнього майна; виявилась незацікавленість регіональних органів влади в капітальному будівництві, ремонтах та оновленні матеріально-технічної бази; неузгодженість дії низки нормативних документів, які регулюють діяльність навчальних закладів профтехсистеми та їх взаємодію з регіональними, місцевими органами влади,

роботодавцями й іншими суб'єктами управління; пряма залежність рівня фінансування ПТНЗ від економічного розвитку регіону, що може привести до різкого скорочення мережі ПТНЗ, отже, й позбавлення молоді можливості та права вибору професії [4, с. 6–7]. Таким чином, проведені експерименти дали змогу виявити низку проблем, які вже тривалий час очікують розв'язання. Накопичення отриманих фактів потребує їх осмислення для цілісного теоретичного уявлення. З цією метою була заявлена тема дослідження «Педагогічні засади децентралізації управління професійно-технічною освітою», яку виконувала з 2009 р. лабораторія управління професійно-технічною освітою Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Водночас був здійснений перехід до децентралізації управління ПТНЗ з початку 2010 р.

У зв'язку з цим у педагогічній науці виникла ситуація, на базі якої «стає можливим і необхідним вивчення цілісних об'єктів». Вона характеризується тим, що є певна сукупність знань про об'єкт дослідження (децентралізація управління ПТНЗ), яких, очевидно, не вистачає, щоб «відобразити притаманні даному цілому закономірності». Такий розрив між тим, що вже пізнано, і тим, що ще не пізнано, зазначають фахівці із загальної методології науки, фіксується шляхом уявлення про цілісність об'єкта, який вивчається. Тому одним із завдань нашого дослідження є з'ясування витоків проблеми децентралізації управління ПТНЗ. Оскільки результати нашого попереднього дослідження вказують на те, що глобалізаційні процеси ведуть до децентралізованого інформаційного суспільства, ми звернулися до теоретичних надбань з вивчення проблем державної регіональної політики, а саме її гуманітарного аспекту.

Аналіз наукової літератури з державного управління вказує на те, що з початку XXI ст. зростає активність регіональної політики в різних країнах світу, яка спрямована на ефективне використання регіонального потенціалу (інтелектуального, економічного, енергетичного, сировинного тощо). Очевидно, для цього необхідні зміни у відносинах між центральними органами

влади та органами місцевого самоврядування. Саме у цьому напрямі здійснюється науковий пошук в європейських країнах, запроваджуються нові механізми впливу на активізацію регіональних ресурсів. У багатьох країнах світу вважається прогресивною ідея децентралізації. Європейський досвід свідчить, що «саме в інституційному забезпеченні різних аспектів регіональної політики міститься джерело її успішної й ефективної реалізації як в окремих країнах, так і на наддержавному рівні в рамках Європейського Союзу» [5, с. 67]. Децентралізація на принципах субсидіарності (державної підтримки, допомоги) є характерною рисою еволюції інституційного забезпечення регіональної політики в країнах ЄС. Така політика відзначається багаторівневістю і здійснюється органами влади центру, регіонів та органами місцевого самоврядування.

Для сьогодення характерна зміна акцентів у розробці і реалізації регіональної політики. Якщо раніше основну роль у її розробці й реалізації відігравали центральні органи виконавчої влади, то нині дедалі активнішу участь у процесах регіонального розвитку беруть органи місцевого й регіонального самоврядування. Головним елементом в інституційній інфраструктурі регіональної політики є центральний уряд, роль якого, як правило, дедалі частіше зводиться до розробки концептуальних засад і необхідної нормативно-правової бази. Водночас, наголошують дослідники проблем державного управління, у реалізації регіональної політики зростає роль регіонального й місцевого самоврядування, а також «приватних структур, громадських організацій, які відстоюють інтереси громад і регіонів, а також професійних структур (зокрема агентств регіонального розвитку), покликаних сприяти регіональним ініціативам, і які мають бути поза впливом як політичних інтересів, так і інтересів окремих органів влади» [5, с. 68].

Результати досліджень, проведених Українським освітнім центром реформ (УОЦР) і Міжнародним центром перспективних досліджень (МЦПД) свідчать, що для проведення децентралізації є достатньо причин. Цей процес, правда, з різною інтенсивністю, відбувається в країнах Центральної та Східної

Європи (ЦСЄ). Вивчення досвіду цих європейських держав ілюструє тенденцію до виникнення потреби у більшості країн одночасного проведення реформи місцевих адміністративних органів у результаті встановлення плюралістичного та демократичного управління. Перший досвід вирішення місцевих справ засвідчив існування трьох типів питань, що складають головні проблеми. Це: територіальна структура; розподіл та призначення повноважень; фінансування [6, с. 56]. В Україні під час обговорень проблем у діяльності місцевої влади учасники консультацій основну увагу приділили «не так проблемі недоступності або низької якості публічних послуг, які надає місцева влада, як проблемі невідповідності дій влади інтересам громадян, браку зв'язку між громадою та владою і недостатній відповідальності влади перед громадою» [6, с. 7].

Таким чином, децентралізація управління ПТНЗ здійснюється у ракурсі розв'язання проблеми розбудови інституційної бази державної регіональної політики України, яка, в свою чергу, розглядається у контексті її євроінтеграційного курсу.

Щоб зрозуміти сутність процесів у системі управління ПТО, з'ясуємо основу поняття «державна регіональна політика». Цей термін широко використовується в економічному лексиконі науковців у галузях економічних та суспільних наук, а також представників усіх рівнів державного управління. Державне управління регіональним розвитком є предметом дослідження багатьох вітчизняних учених, серед яких: З. Варналій, В. Керецман, О. Коротич, В. Мамонова, С. Романюк, О. Топчієв та ін. Проте, у вітчизняних учених немає єдиної думки щодо тлумачення терміну «регіональна політика» та й офіційного визначення цього поняття не існує. Однак, звернемося до розробленої і прийнятої в Україні Концепції державної регіональної політики (2001) та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. (2006). У цих документах основною метою державної регіональної політики визначено «створення умов, для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя

населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [7]. У другому з документів зазначається, що головна мета державної регіональної політики полягає у створенні умов, що «дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку» [8].

На основі теоретичного аналізу наукових здобутків вітчизняних учених та узагальнюючи ці підходи, науковцями запропоновано під регіональною політикою розуміти «сферу діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни в регіональному аспекті відповідно до заздальгідь розробленої програми» [5, с. 28]. Цей концепт відображає суть державної регіональної політики, яка є невід'ємною складовою державної політики, спрямованої на організацію території країни відповідно до державної стратегії розвитку. Саме цього визначення будемо дотримуватися у своєму подальшому вивченні зазначеної теми.

У монографічному дослідженні з проблеми державної регіональної політики України, здійсненого колективом учених на чолі із З. Варналієм, її об'єктивними передумовами визначена неоднорідність простору країни в природно-географічному, ресурсному, економічному, соціальному, етнічному і політичному аспектах. Точка зору науковців, що подібна неоднорідність, інтереси й особливості регіонів мають враховуватися під час проведення будь-якого заходу, знаходить всебічну підтримку не тільки в наукових колах і у керівників державних органів влади на всіх рівнях управління, а й у населення. Доцільно взяти до уваги, що регіонами в Україні є територія АР Крим, області, міста Київ та Севастополь. Саме так поняття «регіон» сформульовано у чинному Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів».

Роль регіонального чинника в сучасному політичному, економічному та суспільному житті досліджують Б. Данилишин, М. Долішний, Я. Жаліла, Б. Кваснюк, М. Козоріз, Е. Лібанова, О. Оболенський, Я. Олійник, А. Павлюк, Д. Стеченко та ін. Вони вважають, що головним завданням регіональної політики держави має стати досягнення балансу між її інтересами та інтересами розвитку її регіонів. Для реалізації цього завдання необхідна розробка напрямів і механізмів передачі частини державних повноважень на нижчий рівень управління. Державна регіональна політика має спиратися на демократичні цінності та положення, будуватися на засадах національної єдності й орієнтуватися на підвищення економічних і соціальних стандартів життя для кожного громадянина, гарантованих Конституцією України.

Отже, як в Україні, так і в економічно розвинутих Європейських країнах відбувається децентралізація управління, спрямована на посилення влади на місцевому рівні з метою підвищення конкурентоспроможності регіонів, враховуючи як внутрішні, так і зовнішні чинники. Саме остання проблема й вимагає додаткового дослідження та розробки певних рекомендацій щодо ефективної і дієвої регіональної політики, вважають вітчизняні дослідники.

У наукових надбаннях з проблем державного управління регіональним розвитком, концептуальних документах визначено, що громади та створені ними структури управління на місцях мають нести відповідальність за соціально-економічний стан перед населенням регіону і державою. На рівні регіону це позначається як принцип «відповідальної регіоналізації». Подальші реформи у сфері державного управління мають спиратися на принципи раціональності, відповідальності й ефективності децентралізації.

У контексті нашого наукового пошуку більш детально зупинимося на принципі децентралізації. На цьому етапі дослідження для нас важливе теоретичне обґрунтування цього принципу з позиції теорії державного управління. Тому ми звернулися до наукових здобутків плеяди вітчизняних учених. Більшість з них вважають, що механізм децентралізації розробляється у наступних вимірах:

управління суспільно-політичним розвитком регіонів;
управління соціогуманітарним розвитком регіонів;
управління економічною сферою регіонів;
регулювання зовнішніх відносин регіонів.

При цьому держава залишається координатором інтересів усіх рівнів, їй належить гармонізуюча роль, яка повинна особливо активізуватися в точках зіткнення інтересів: між людиною і громадою, між громадами і регіональною владою, між регіональною і державною владою тощо. Встановлено, що механізми децентралізації розробляються, починаючи від найнижчого рівня. Громадяни мають визначати можливість прийняття рішень, що впливають на їхнє життя, і реалізовувати ці рішення через владу громади. Це, відповідно, потребує певної самостійності територіальних громад: правової (для прийняття рішень у межах Конституції України), економічної (необхідна зміна системи міжбюджетних відносин задля забезпечення територіальних громад достатніми за обсягом коштами для виконання власних функцій). Проте, як уже зазначалося, дії влади на місцях сьогодні не відповідають інтересам громадян, а зв'язки між ними будуються на принципах управлінського впливу, а не взаємодії. Очевидно, у цьому аспекті актуалізується питання адміністративно-територіальної реформи як алгоритмічного плану передачі влади на рівень громад. Водночас потребує розв'язання і низка інших проблем, серед яких і кадрова. До влади на місцях мають прийти управлінці нового покоління – фахівці із новим, критичним мисленням, компетентні вирішувати питання економічного розвитку територій. Оскільки саме економічна база дасть змогу розв'язати ключове завдання, поставлене перед державою, – посилення соціальної складової регіонального розвитку, реалізація гуманітарних програм. Узгодження різноспрямованих інтересів усіх регіонів дасть змогу досягти політичної, економічної та гуманітарної єдності країни. Це твердження вчених не викликає сумніву [5, с. 8].

Сучасну інституційно-правову базу розвитку регіонів складають: Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (№ 2850–IV від 08.09.2005 р.)

та Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року (затверджена Постановою КМУ № 1001 від 21.07.2006 р.). Правові, економічні й організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій визначає Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». Проте визнано, що інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку України недостатнє й недосконале: існують диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів, є певні соціогуманітарні та політичні проблеми територіального розвитку, що негативно впливають на розвиток регіонів і мають потенційні чи реальні загрози. Треба взяти до уваги, що процес передачі повноважень з управління ПТО на регіональний рівень відбувається в умовах загальнодержавної невизначеності щодо регіональної політики. Дослідники проблем регіонального управління вказують на існування основних викликів регіональному розвитку України. До них зараховані:

небезпека загострення міжрегіонального відчуження внаслідок подальшої політичної регіоналізації та відмінностей геополітичної орієнтації населення;

порушення ефективної взаємодії по лініях «центр – регіони» та «регіон – регіони»;

намагання досягти штучної економічної та політичної автономії окремих регіонів;

значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку та якістю життя людей;

наявність регіональної асиметрії у системі міжбюджетних відносин;

недосконалість менеджменту на регіональному та місцевому рівнях [5, с. 20].

Саме в умовах такої невизначеності державної регіональної політики на сучасному етапі державотворення України відбувається децентралізація управління ПТО. Зрозуміло, що ці фактори не можуть не вплинути на

подальшу життєдіяльність системи ПТО. Тому дана проблема потребує прискіпливої уваги керівників державних органів управління всіх рівнів, керівників підприємств різних галузей, педагогічних колективів ПТНЗ різного типу, науковців.

На наступному етапі дослідження розширимо поле наукового пошуку і розглянемо, як названі виклики корелюють з тими проблемами, що виникли в системі ПТО за роки незалежності України. Так, вивчення стану ПТО показало, що необхідність її входження у міжнародне європейське поле із збереженням власних досягнень і традицій вимагає розв'язання низки проблем різного характеру. Ці проблеми стосуються насамперед галузевого управління в умовах децентралізації, зокрема: потребує розробки стратегія розвитку та проектування систем управління навчальними закладами на різному рівні і водночас експертиза їх реконструкції. Нині ні в кого не виникає сумніву в тому, що існує нагальна потреба в активізації впровадження в повній мірі даних управлінської науки (прогнозування, моніторингове спостереження, педагогічна експертиза, створення складних систем, побудованих за принципом самоорганізації) на всіх ієрархічних рівнях управління системою ПТО і навчання. Адже треба визнати справедливими результати критичного аналізу ситуації, що склалася на місцях, – зміст управління й технічне втілення управлінських рішень здебільшого базується на застарілих, часто малоефективних формах, методах і засобах. Домінування впродовж тривалого часу централізованого підходу, нерозробленість механізмів державно-громадського управління, відсутність системи підготовки управлінських кадрів для ПТО позначилися на стилі управління керівників різних рангів із сформованими певними стереотипами мислення (здебільше це виконавці оперативних розпоряджень та інструкцій). Ще однією проблемою, яка очікує свого розв'язання, є недостатній контроль з боку державних органів управління за діяльністю більш як півтори тисячі приватних навчальних закладів, що займаються професійною підготовкою робітничих кадрів. Процедура присвоєння кваліфікаційних розрядів робітникам має бути чітко

прописаною для структур різної форми власності, а контроль за її виконанням повинні здійснювати незалежні атестаційні комісії. В цьому в першу чергу мають бути зацікавлені роботодавці. Водночас мобільність розвитку ПТНЗ гальмують застарілі механізми ліцензування нових спеціальностей, які не дають змоги швидко реагувати на зміни ринку праці. Відтак випускаються фахівці, на яких немає попиту на ринку праці і навпаки, не покривається дефіцит тих, на кого щойно виник попит. Реалії сьогодення переконують нас у тому, що брак висококваліфікованих фахівців у будь-якій складовій національної безпеки (політична, економічна, військова, енергетична, екологічна, інформаційна) «ставить під загрозу саме існування держави» [5].

Нині цілком зрозумілими стали причини, що уповільнюють розвиток цієї системи. Це, *по-перше*, недостатня обґрунтованість концептуальних засад управління ПТО в умовах демократизації суспільства, розвитку ринкової економіки; *по-друге*, відсутність науково обґрунтованого прогнозу розвитку ринку праці та відірваність розроблених в різних економічних галузях державної і регіональних програм підготовки кваліфікованих робітників; *по-третє*, інертність централізованого управління системою ПТО. Це спричинило значну дезінтеграцію профтехосвіти й економіки, невідповідність якості підготовки кваліфікованих робітників сучасним викликам [9, с.118].

Особливої уваги вчених і практиків потребує проблема нормативно-правового забезпечення функціонування цієї освітянської підсистеми відповідно до європейських тенденцій. Саме з формування правової бази має починатися реформування системи управління. Узагальнення небагаточисельних прикладів порівняно успішних освітніх реформ останніх десятиріч у різних країнах дало підстави К. Корсаку стверджувати, що реалізація створених планів модернізації у зарубіжних країнах починалася із законодавчих нововведень, які детально прописували схему незначного за об'сягом «пілотного експерименту». Натомість результати цих експериментів детально аналізувалися й використовувалися як надійна основа для наступних дій. Він указує на те, що в країнах, які вважаються лідерами освітніх реформ

(до них зараховують насамперед Фінляндію), вже наприкінці минулого століття нові освітні закони створювалися мало не щорічно, тоді як на початку ХХ ст. вони розроблялися з періодичністю один раз на 10 – 20 років. Узагальнення прикладів порівняно успішних освітніх реформ останніх десятиріч у різних країнах дає підстави йому стверджувати, що передумовою позитивних зрушень стали інтелектуальні зусилля, результативна й досить довгострокова діяльність науковців і експертів [10]. Проте в Україні перехід до децентралізованого управління ПТО здійснено, на жаль, без законодавчих нововведень. При прийнятті цього рішення лише обмежились внесенням поправок до окремих законодавчих актів.

Таким чином, теоретичний аналіз ситуації, що склалася в системі регіонального управління, і стартових позицій ПТНЗ в умови децентралізації управління свідчить про те, що «багаж» їхніх проблем на першому етапі лише посилить важкий тягар регіональної і місцевої влади. Це обов'язково позначиться на фінансово-економічному стані цієї сфери, взаємодії із різними суб'єктами управління, державно-громадськими формуваннями тощо. Тобто при накладанні проблем різного характеру в умовах законодавчої недосконалості утвориться та сама «чорна діра», яка може безповоротно поглинути частину навчальних закладів системи ПТО при некомпетентному управлінні або відсутності необхідних ресурсів.

Тому закономірно виникає питання: чи всім суб'єктам управління вистачить бажання, мудрості, компетентності – в цілому культури і терпіння поступово реформувати систему управління ПТНЗ таким чином, щоб вона органічно ввійшла в регіональний комплекс, стала самодостатньою і самоорганізованою? Саме від ефективності управлінської діяльності значно залежить успішність будь-яких перетворень.

Здійснивши аналіз дисертаційних досліджень вітчизняних дослідників з проблем розвитку ПТО, не можемо не звернути уваги на незначну кількість праць з управлінської тематики. Цим самим пояснюються утруднення в прийнятті багатьох управлінських рішень на всіх ієрархічних рівнях

управління, у розробці основоположних документів, виборі стратегії розвитку галузі. Адже особливість теоретичного знання полягає в тому, що воно, відображаючи суть явищ, малює більш глибоку картину дійсності, ніж знання емпіричне. Значення теорії для практики відображене у визначенні даного поняття, під яким В. Краєвський розуміє систему знань «високого ступеня узагальненості, орієнтованих на пояснення тих чи тих сторін дійсності», які складають основу практичних дій. У період перетворень розвиток та поглиблення теоретичних знань в усьому світі вважається найважливішим. Тільки на основі теоретичних підходів можливо оцінити доцільність інновації, удосконалити власну діяльність, проаналізувати досвід роботи [1, с. 182]. Важливість зв'язку педагогічної науки з практикою не потребує жодних доказів. Саме від розвитку науки залежить розробка ефективних систем навчання і виховання, подолання кожним керівником, педагогічним працівником труднощів у роботі.

Перспективи подальшого розвитку ПТО висвітлено в працях С. Батишева, який наголошував на тому, що організація навчально-виховного процесу «повинна здійснюватися відповідно доз розроблених наукових рекомендацій», а нова система навчальної роботи, модель нового типу навчального процесу може створюватися лише «на основі прогнозування». Йому належить ідея розробки особистісної моделі робітника високої кваліфікації: «Це – цілеспрямованість у майбутнє; врахування поточних і перспективних соціальних потреб робітника; врахування соціального досвіду учнів, активності; виховання в діяльності» [11]. При цьому він вказав на необхідність врахування «багатофакторності виховних впливів», що потребує, в тому числі, вивчення особливостей регіону (специфіки учнівського контингенту і викладацького складу, їхніх умов життя і навчання; характеру навчально-виховного процесу; взаємодії ПТНЗ із соціальними партнерами тощо). Тобто ним визначений стислий зміст програми розвитку регіональної системи ПТО, у центрі якої має бути особистість молодої людини – майбутнього кваліфікованого робітника нового покоління, її потреби у

професійному розвитку. Реалізувати цю програму можна за умов результативного управління. Не викликає сумніву, що ефективність роботи ПТНЗ буде значно вищою, якщо керівний склад на рівні регіону, як і на рівні навчального закладу, опанує методи соціальної, економічної, психологічної і педагогічної діагностики та впровадить їх у практичну діяльність, застосовуватиме інноваційні технології управління.

Розробка моделі сучасного ПТНЗ повинна починатися зі створення моделі випускника XXI ст. Відносно цього академік В. Кремень констатує, що, на жаль, глибокого наукового уявлення поки про неї немає. Поділяючи думку С. Батишева, він наголошує, що саме через прогностичне визначення суті майбутнього випускника школи (у тому числі професійно-технічної) окреслюється увесь спектр стратегічних завдань розвитку країни. Орієнтиром програми дій у даному напрямі, на його переконання, може бути «методологічне положення, згідно з яким для сучасного суспільства буде характерний тип людини, в особистості якої сформоване активне позитивне ставлення до планети Земля, до Вітчизни, до людства, до іншої людини і до самої себе, до праці, до власності, до сім'ї, до надбань матеріальної і духовної культури». Така людина, як на його погляд, поєднуватиме в розумних межах особисті інтереси з інтересами суспільства й інших людей, умітиме правильно обирати життєві цілі, уникаючи крайнощів колективізму та індивідуалізму. Їй мають бути властиві орієнтація на стійкий розвиток у рамках різних форм власності й заперечення експлуатації у будь-яких формах; розуміння демократії як реального народовладдя; швидка адаптація до динамічних умов життя і готовність активно впливати на ці умови: законслухняність й водночас готовність легальними методами змінювати систему влади, якщо вона не працює в інтересах народу і особистості [12, с. 36]. Таким чином, учений доповнює модель сучасного випускника, представлену С. Батишевим. У цілому вона може бути прийнята як зразок (взірець), на який треба орієнтуватися у навчанні й вихованні майбутніх виробників матеріальних цінностей. Водночас В. Кремень наголошує на тому, що «політику освіти не

можна підлаштовувати тільки під кризу». Саме сфера освіти, переконаний науковець, її розвиток могли б виступити одним із вирішальних факторів стабілізації становища, а згодом і прогресу в усіх сферах життя суспільства [12].

Отже, в умовах переходу від командно-адміністративної системи управління до її демократизації соціальне управління системою освіти і кожним конкретним ПТНЗ має будуватися на науковій основі. Такі методи як «організоване насильство на основі «колективних рішень» та «проб і помилок» повинні викорінюватися з практики роботи суспільних інститутів та керівників усіх рівнів. Водночас має стимулюватися зростання ініціативи педагогічних колективів ПТНЗ у розв'язанні проблем підготовки кваліфікованих робітників на регіональному рівні, впровадженні інноваційних підходів до вдосконалення навчально-виховного процесу, розвитку взаємовідносин із соціальними партнерами. Це вимагає певних організаційних форм, спрямованих на гармонізацію багатого спектра інновацій в життєдіяльності навчальних закладів, які дають змогу планувати розвиток освіти, переосмислити статус людини як суб'єкта пізнання й діяльності. Тут доречно зазначити, що останнім часом у вітчизняній системі ПТО накреслилися певні контури основних напрямів її модернізації. Успішність їх реалізації залежить від макроконтексту багатьох чинників: економічних, соціальних, психолого-педагогічних і управлінських. Одним із етапів модернізації ПТО є децентралізація управління нею.

Суть поняття «децентралізація управління ПТО» вивчають вітчизняні науковці С. Нікітчина, Л. Петренко, Л. Щербак, О. Щербак. В авторському трактуванні його суть полягає у делегуванні повноважень від вищого на нижчі щаблі управління для вирішення питань різного характеру (при цьому керівники нижчого рівня наділяються великими повноваженнями у конкретній галузі діяльності), які належать до компетенції керівного органу або керівника [13, с. 407]. Головним є вміння знайти правильне гармонійне співвідношення централізації і децентралізації, між цілями національного, всеукраїнського

масштабу і регіональними місцевими інтересами, що є однією з особливостей управління ПТНЗ. Це співвідношення має враховувати особливості кожної області, регіону.

У цьому контексті передбачається, що МОНмолодьспорт України має виконувати такі функції: розробляти концептуальні засади освітньої політики, визначати стратегічні цілі й завдання розвитку професійної освіти, підтримувати загальну соціально-економічну рівновагу функціонування освітньої системи, формувати державну політику у сфері професійної освіти та її розвитку, забезпечувати її ефективне функціонування, здійснювати контроль у межах, передбачених чинним законодавством [14; 3].

До повноважень регіонів входить: визначення й узгодження стратегії розвитку навчальних закладів, розширення їх регіональних економічних зв'язків, забезпечення більш тісного й ефективного співробітництва між навчальними закладами, роботодавцями та місцевою владою відповідно до програм розвитку кожної області. Отже, роль органів місцевого самоврядування вбачається у підтримці тісних прямих контактів з громадськими об'єднаннями та забезпеченні у такий спосіб безпосереднього зв'язку зі споживачами освітніх послуг. Досвід європейських країн свідчить про необхідність розширення спектра повноважень регіональних управлінь освітою та навчальними закладами, створення такого механізму управління, який мотивував би роботодавців та місцеву владу до активної роботи щодо її розвитку.

Вважаємо, що перелік повноважень ПТНЗ в умовах децентралізації управління професійною освітою потребує коригування й уточнення на основі вивчення думки його керівників. Звичайно, імідж і привабливість ПТО залежить від якості й гнучкості її роботи, її потреб на ринку праці та в цілому в суспільстві. Цього можна досягти створенням гнучкої, адаптованої до ринкової економіки системи управління.

Отже, розробка інноваційного напрямку підготовки робітничих кадрів і фахівців – велика відповідальна робота. Нині ця відповідальність разом з

передачею основних повноважень з управління даним процесом перекладена на регіональні органи влади. Саме їм у найближчому майбутньому належить адаптувати ПТО до потреб економіки; привести у відповідність структуру випуску робітників і спеціалістів до структури вакантних місць; подолати розрив між стандартами й вимогами роботодавців; прямувати зусилля роботодавців на інвестування коштів у підготовку кадрів, підвищення кваліфікації тих, хто працює, тощо. Все це треба зробити на фоні фінансово-економічної, політичної і демографічної кризи й радикальних змін життєвих цінностей та пріоритетів сучасної молоді, що значно ускладнює завдання.

Інноваційна модель розвитку системи ПТО, для формування якої в Україні є значні ресурси, у тому числі інтелектуальні, має здійснюватися у контексті модернізації виробничої і соціальної інфраструктури розвитку територій з використанням нових ефективних форм взаємодії регіонів із зовнішнім середовищем. Будь-яка регіональна політика, особливо активна політика, частиною якої є забезпечення кваліфікованими робітниками всіх сфер економіки регіону, передбачає забезпечення сприятливих передумов для підвищення стабільності й сталого розвитку територій. Сьогодні саме цей аспект визначений ключовим стратегічним пріоритетом регіональної політики України.

Література

1. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: учеб пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.В. Коаевский, Е.В. Бережнова. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 400 с.
2. Щербина В.М. Образи інформаційного суспільства: соціологічний вимір / Щербина В.М. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2005. – 245 с.
3. Гордон Драйден Революція в навчанні / пер. з англ. М. Олійник / Гордон Драйден, Джаннетт Вайс. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.
4. Інформаційно-аналітичні матеріали з питань результативності експерименту щодо регіонального фінансування професійно-технічних навчальних закладів Харківської, Львівської областей та м.Києва / М. Піотровські, К.Б. Мірошніченко, О.В. Барашкін. – К., 2008. – 75 с.
5. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / [Варналій З.С. , Бабінова О.О., Бойко-Бойчук О.В., Борщевський В.В., Васильців Т.Г.]; под ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. –

768 с.

6. Реформа місцевого самоврядування в Україні: Звіт про результати публічних консультацій / [кер. проекту В. Чумак]. – К.: ТОВ «ХІК», 2008. – 70 с.

7. Концепція державної регіональної політики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

8. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

9. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 185 с.

10. Корсак К. Модернизация или движение в противоположном направлении? / К. Корсак // Зеркало недели. – 2004. – № 7 (482). – 21 – 27 февраля.

11. Батышев С. Я. Перспективы профессионально-технического образования [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.voppsy.ru/authors/BATYSHSY.htm>

12. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: Монографія / [В.П. Андрющенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, С.Д. та ін.]; за ред. В.Г. Кременя. – К.: Наукова думка, 2003. – 853 с.

13. Петренко Л.М. Сутність поняття «децентралізація управління» ПТНЗ у вітчизняній та зарубіжній літературі / Петренко Л.М. // Підготовка фахівців у системі професійної освіти: проблеми, технології, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (Кривий Ріг, 9-10 квітня 2009 р.). – Кривий Ріг: Видавничий центр КТУ, 2009. – С. 405-407.

14. Пріоритетні напрями діяльності професійно-технічної освіти на 2009 рік: Виступ Міністра освіти і науки України на Всеукраїнському семінарі – нараді 17- 18 лютого 2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // www.mon.gov.ua

8.2. Вплив функціональних завдань регіонального управління на управлінську стратегію розвитку професійно-технічного навчального закладу

Впродовж багатьох років традиційне управління ПТНЗ здійснювалося в умовах жорсткого державного замовлення та одноманітності професійно-технічних навчальних систем і майже не відрізнялось від механізмів управління в країні в силу його централізації, жорсткої системи підпорядкування, строгого контролю і звітності. Нині з метою удосконалення і демократизації форм управління цією сферою освіти здійснено перехід до децентралізації, розширилось коло повноважень регіональних органів управління і керівників навчальних закладів.

У європейських країнах децентралізація вважається «найбільш очевидним і надійним засобом перенесення політичних дебатів про якість освіти на нижчі шаблі освітньої системи», адже «рішення повинні мати право приймати безпосередньо ті, кого торкаються їхні наслідки» [1]. Очевидно, в Україні виникла необхідність розробки педагогічних основ регіонального управління ПТНЗ як інноваційного процесу, зокрема, визначення функціональних завдань регіонального управління ПТНЗ.

Суть поняття «функціональний» розуміють як «викликаний функціонуванням чогось, що залежить від діяльності, а не від структури» (С. Ожегов). У нашому дослідженні йдеться про функціонування ПТНЗ у нових умовах [1], коли істотних змін зазнає сама система ПТО – відбувається її перехід на новий рівень розвитку. Її діяльність у цілому набуває інноваційного характеру. Тому базовим функціональним завданням регіонального управління треба визначити розробку довготермінових стратегій (стратегії розвитку, конкурентних, геополітичних стратегій тощо) в регіоні. Йдеться про «аналіз» і «маркування» ймовірних «траєкторій» розвитку ситуації (перспективних сценаріїв) [2] в регіоні, в яких діяльність ПТНЗ буде органічно поєднуватися з діяльністю всієї інфраструктури регіону і спрямовуватися на одержання суб'єктивно нового (для кожного конкретного колективу ПТНЗ) результату. Цей вид діяльності (за визначенням) зарахований до продуктивної і в такому разі «виникає необхідність її організації, тобто застосування методології» («учіння про організацію діяльності» як цілеспрямованої активності людини) [3, с. 6]. Відповідно до цього визначення О.М. Новіков розглядає зміст поняття «організація» як: 1) внутрішню упорядкованість, узгодженість більш чи менш диференційованих і автономних частин цілого, що зумовлене його будовою; 2) сукупність процесів або дій, які ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого; 3) об'єднання людей, які разом здійснюють певну програму або мету і при цьому діють на підставі визначених процедур та правил [3, с. 7]. Згідно з цим положенням,

термін «організація» у нашому дослідженні ми використовуємо в першому і другому значенні, тобто як процес (друге значення) і як результат (перше значення). Таким чином, діяльність ПТНЗ у регіоні є цілеспрямованим процесом, яким треба управляти.

Мета управління має орієнтуватися на впорядкування «зв'язків-відносин» з позицій управлінської технології, а не з позицій реалізації посадового функціоналу. На жаль, саме з позицій реалізації посадового функціоналу здійснюється управління більшістю навчальних закладів. Це, з точки зору економіки, високозатратний, малоефективний екстенсивний підхід. В. Пікельна підкреслює, що проблема упорядкування «зв'язків-відносин» на основі управлінської технології розроблена в науці незначною мірою. Теорія і практика управління різними навчальними закладами ілюструють багаточисельними прикладами справедливості її тези: «Якщо врахувати розуміння мети як «результату в ідеалі», то більшість керівників навчальних закладів навіть не уявляють, до якого «ідеалу» в управлінні вони прагнуть (плутаючи його з ідеалом в результатах навчання і виховання)» [4, с. 59].

Відомо, що мета виявляє інтегративну функцію: вона визначає «спосіб інтеграції різних дій людини в певну послідовність чи систему» і проект дій, що відображає «характер та системну впорядкованість різних актів і операцій» [5, с. 136]. Тут доречно зауважити, що мета управління конкретним професійно-технічним училищем повинна відображати мету розвитку всієї системи ПТО в регіоні. Тому на разі моделювання такої системи в кожному регіоні, що слід розглядати як інше функціональне завдання регіонального управління ПТНЗ. Нова модель управління має бути переведена у стан інноваційного розвитку. Йдеться про «впровадження принципово нового інженерного рішення, чергового наукомісткого продукту, нової технології», тобто «базу (якщо не ключову умову) інноваційного розвитку» складає «активна наукова, винахідницька і новаторська діяльність» [2]. Безумовно, модель повинна розроблятися на науковій основі і

мати як ознаки загальної регіональної системи ПТО, так і свої власні, «специфічні» для кожного окремого ПТНЗ, що впливають на характер завдань і зміст його діяльності.

Принагідно зауважимо, що розробка моделі – досить складна процедура. Вона не може бути просто скопійована з моделі іншого регіону. Інноваційна модель потребує не тільки вивчення регіонального середовища, глибокого аналізу ситуацій у ньому, а й «повинна задовольняти низку специфічних умов». Насамперед при її проектуванні особливий інтерес має становити «ні абстраговані від «суб'єкта діяльності» (людини) традиційні управлінські й організаційні формалізми, ні власне інноваційні продукти (винаходи, відкриття, технології тощо), а той характер і елементи людської діяльності, в результаті яких має місце «інноваційний розвиток» [2]. Як зазначалося, людська діяльність має цілеспрямований характер і тому розробка цілей є наступним функціональним завданням регіонального управління ПТНЗ. Поняття «мета» і «ціль» не тотожні. На противагу меті ціль – це те, чого прагнуть досягти, це кінцевий результат діяльності, тому «влучити в ціль – у переносному значенні означає одержати точний, конкретний і передбачуваний, запланований результат» [5, с. 137].

Загальновизнано, що відсутність уміння у керівників навчальних закладів розробляти систему цілей є основною причиною низької результативності в управлінні педагогічними колективами. Визначення цілей управління навчальними закладами має свої особливості, які полягають у тому, що керівник має встановити «зв'язки-відношення» між усіма учасниками колективної педагогічної діяльності, за рахунок чого повинні створюватися необхідні умови для досягнення мети. Таким чином, на основі загальних цілей навчального закладу з'ясовується зміст діяльності всього колективу, що визначає загальну структуру навчального закладу. На практиці ж цілі визначаються відповідно до напрямів діяльності окремих структурних підрозділів і узгоджуються із посадовими обов'язками (функціями) їхніх керівників, що значно стримує поступовий розвиток ПТНЗ, а зміст діяльності

перетворюється на перелік дій, які дуже часто не мають зв'язків між собою.

Відтак *функціональними завданнями регіонального управління ПТНЗ* на сучасному етапі реформування вітчизняної освітньої системи слід вважати:

- 1) моделювання системи ПТО в регіоні з урахуванням його специфіки;
- 2) визначення мети й цілей управління ПТНЗ, які відображатимуть кінцевий результат діяльності та шляхи його досягнення;
- 3) розробку довготермінових стратегій розвитку, передбачаючи органічне поєднання діяльності кожного ПТНЗ з діяльністю всієї інфраструктури регіону і спрямовування на одержання нового результату.

Очевидно, необхідність розв'язання цих завдань зумовить модернізацію (франц. *modernisation* – оновлення; удосконалення, зміна, які відповідають вимогам сучасності) [6, с. 461] змісту функціонування ПТНЗ та відіб'ється на стратегії їх розвитку. Зміст управлінського процесу визначає сукупність управлінських функцій (В.Г. Афанасьєв), які також оновлюються у зв'язку із децентралізацією управління ПТО. ПТНЗ набувають більш широких повноважень, але водночас виникає необхідність узгодження і врівноваження принципів управління ними на рівні центральних, регіональних органів влади та на рівні самого навчального закладу.

Розглянемо суть кожного визначеного завдання зокрема та окреслимо основні шляхи його реалізації. Йдеться про найголовніше, істотне в моделюванні ПТО в регіоні з урахуванням його специфіки. Для реалізації цього завдання ми звернулись до методології практичної діяльності О. Новікова, за якою моделювання включене у фазу проектування означеного виду діяльності. Фазу проектування учений поділяє на стадії: 1) концептуальна, яка реалізується поетапно (виявлення суперечностей, визначення проблематики та мети, вибір критеріїв); 2) моделювання з послідовною реалізацією трьох етапів: конструювання моделей; оптимізація і вибір (прийняття рішення); 3) конструювання системи у зазначеній ним поетапній послідовності (декомпозиція, агрегування, вивчення умов, розробка програми); технологічної підготовки. За цією логікою,

моделювання має здійснюватись після концептуальної стадії [3].

Аналітичний огляд наукової літератури з проблем організації діяльності ПТНЗ, ознайомлення зі станом їх розв'язання у педагогічній практиці дав змогу виявити основні суперечності між:

- перетвореннями в суспільному ладі країни, зумовленими зростанням значення знань, демографічним спадом населення, оптимізацією розвитку людських ресурсів, вплив яких на розвиток ринку праці приводить до його структурних змін (інтенсивно розвивається сфера послуг) та уповільненими трансформаційними процесами у сфері ПТО;

- швидкими змінами у суспільстві в цілому і в світі праці зокрема, де здійснюються операції з «купівлі-продажу» робочої сили, та традиційною організацією діяльності ПТНЗ, зорієнтованою на державне замовлення щодо підготовки кваліфікованих робітників;

- високим технологічним рівнем розвитку виробництва і якістю підготовки кваліфікованих робітників;

- об'єктивними потребами суспільства в кваліфікованих робітниках, наділених вміннями вирішувати комплексні життєві, професійні, соціальні й індивідуальні завдання, здатних до самоадаптації, самовдосконалення і самореалізації та традиційною системою їхньої підготовки, орієнтованою лише на вузькопрофільні професії та види професійної діяльності, які не дають перспектив тим, хто навчається, обмежують гнучкість в організації роботи на підприємстві;

- наданням автономних прав ПТНЗ внаслідок децентралізації управління, що дасть змогу керівникові приймати оперативні й гнучкі управлінські рішення в умовах конкуренції на ринку праці та ринку освітніх послуг, й традиційним управлінням ПТНЗ;

- ринковими умовами функціонування ПТНЗ, які зумовлюють конкуренцію на ринку освітніх послуг, та відсутністю нових форм організації їх діяльності і ринкових механізмів у підготовці кадрів.

Ці суперечності дають можливість усвідомити соціально-педагогічні

проблеми розвитку системи професійної освіти і, зокрема ПТНЗ, «не тільки для накопичення інформації, розвитку теоретичних розробок, а й для удосконалення системи управління соціальними явищами і процесами» [7, с. 80]. Їх розв'язання зумовлює необхідність теоретико-методологічного обґрунтування діяльності ПТНЗ в умовах децентралізації управління з принципово нових позицій, з позицій, які відображають різноманітність потреб нової інфраструктури, що формується в регіонах, і водночас модернізації управління системою ПТО – зростання повноважень регіональних органів влади й самостійності самих навчальних закладів.

За методологією практичної діяльності, виявивши суперечності на стадії її концептуального проектування, на наступному етапі треба визначити проблематику. Оскільки визначення й аналіз соціальних проблем, до яких належить розвиток ПТО, є «джерело для формування політичних програм, прийняття політичних рішень» [7], то ми звернулись до методології визначення проблеми. Теоретичний аналіз наукової літератури допоміг нам з'ясувати, що аналізу соціальних проблем присвячені спеціальні роботи, більшість з яких належить зарубіжним ученим: Д. Дері (David Dary), Л. Палу (Laslie A. Pal), Б. Дікону (Bob Deacon), П. Спікеру (Poll Spieker) та ін. Ними уточнено поняття соціальної проблеми як об'єкта соціальної політики та теоретичного дослідження, розроблені етапи усвідомлення й вирішення соціальної проблеми, технології її представлення суб'єктами соціальної політики, які вважаємо доречним висвітлити в цьому дослідженні.

Для з'ясування основної риси соціальної проблеми, «яка існує об'єктивно, але потребує усвідомлення» введено критерій норми. За твердженням учених-соціологів, він є ключовим. Процес усвідомлення соціальної проблеми умовно поділяють на кілька етапів, технологій, методів усвідомлення і формулювання соціальної проблеми. За думкою О. Яременка, в «суспільствах перехідного типу, як правило, соціальні проблеми усвідомлюються і вирішуються переважно методом «проб і помилок», а не шляхом використання раціональних методів. Тому в цих країнах ще не

накопичений досвід узагальнених технологій усвідомлення і розв'язання проблем» [7, с. 81]. Оскільки етап формулювання й усвідомлення проблеми розвитку професійної освіти в регіоні є обов'язковим на стадії її концептуального проектування, то вчений рекомендує скористатися напрацюваннями вчених зарубіжних країн, які виокремлюють п'ять стадій усвідомлення соціальної проблеми (K. Banting):

виявлення (проблема вважається усвідомленою, якщо вона розпізнана не тільки раціонально-науково обґрунтована, але й стала визнаною або політичними, або державними діячами, керівниками державних установ, тобто питання необхідності її розв'язання повинно підніматися в офіційних документах, наприклад у заяві, зверненні, посланні тощо);

виділення її (визначення її гостроти, особливої актуальності) означає, що на всіх рівнях суспільства і державного управління проблема визначається як реальна і визнається необхідність її розв'язання шляхом розробки і прийняття відповідного закону;

визначення проблеми – це її інтерпретація за окремими показниками, щоб можна було її вирішувати на політичному, законодавчому та виконавчому рівнях;

характеристика альтернатив і вибір однієї з них передбачає операціоналізацію показників проблеми у термінах, на які можна відреагувати [8; 7].

Вивчивши зміст кожної стадії усвідомлення соціальної проблеми, сформулюємо висновок про те, що кожна стадія містить план послідовних дій, які повинні бути реалізовані в процесі концептуального проектування, і передбачає залучення широкого кола людей – науковців, практичних працівників певної сфери, експертів, громадськості; всі стадії можуть використовуватися як критерії оцінювання, застосувавши які до проблеми розвитку ПТО, необхідно зазначити, що у вітчизняному суспільстві її усвідомлення ще не завершено (не прийнятий у новій редакції Закон України «Про професійно-технічну (професійну) освіту»). Відтак, невизначеність і

неусвідомленість проблеми розвитку ПТО на державному рівні є стримуючим чинником для розвитку регіональної системи професійної освіти. Проте цей процес може набути значної активізації, якщо робота в регіонах розпочнеться вже зараз, коли прийняті нормативні документи про децентралізацію управління ПТО і регіональні органи влади отримали певні повноваження. На наш погляд, цю методологію можна екстраполювати на формулювання і усвідомлення проблеми розвитку ПТО в регіоні, адже за типологізацією вона відноситься до соціально-педагогічних проблем (виникла за сферами життєдіяльності людини – зайнятість, безробіття, освіта).

Регіоналізація ПТО, яка нині поступово відбувається в країні, пов'язана, насамперед, з «глибинними процесами суспільного усвідомлення історичних перспектив, обумовлених, насамперед, самоорганізацією соціально-економічних і політичних процесів у регіонах рамками єдиного освітнього простору...» України. [9, с. 8]. Цей процес повинен здійснюватися з урахуванням місцевих особливостей (етнографічні, соціально-економічні, демографічні, історико-культурні, екологічні тощо) в його змісті й забезпечувати безперервність професійної освіти, виховання і розвитку кожної конкретної особистості. З цього виходить, що ПТО в регіоні має розвиватися в системі регіональної професійної освіти, яка на сьогодні має багато суб'єктів (дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні школи, ПТНЗ, технікуми, коледжі, вищі навчальні заклади різної форми власності і рівнів акредитації, курси, корпоративні університети, система навчання на виробництві тощо), проте на цьому етапі в більшості регіонів вона ще не сформована і, на жаль, необхідність її формування поки ще не усвідомлена багатьма керівниками. Тому вважаємо, що нині метою регіональних органів влади має бути формування системи ПТО в регіоні, що обумовлює об'єднання навколо цієї мети всіх відомчих підструктур (дошкільна освіта; загальноосвітні, професійно-технічні, вищі навчальні заклади; різні позавідомчі формування, причетні до професійної освіти), про моделювання

якої йдеться в нашому дослідженні. У цій системі кожний ПТНЗ буде виступати як окремий компонент і водночас окрема відкрита соціальна система, яка має зв'язки з іншими системами. Насамперед, це зв'язки: «ПТО – держава», «ПТО – суспільство», «ПТО – особистість», «ПТО – економіка», «ПТО – культура» [10, с. 10]. Вони реалізуються «на рівні цілей та функцій; змісту; якості; суб'єктів діяльності» [там само], тобто ПТНЗ вже сьогодні вступають у «зв'язки-відносини» з різними суб'єктами діяльності, характер і зміст яких визначить ефективність їх роботи (доведено В. Пікельною) [11]. Саме на розробку «зв'язків-відносин» у системі управління як ПТО в регіоні, так і ПТНЗ варто звернути увагу. Їх розвиток потребує не тільки «глибокого осмислення змісту роботи» кожної «служби» (суб'єкта взаємодії), але «має визначити її структурну модель, яка стане визначеним модульним блоком у загальній системі» міжучилищного, внутрішньоучилищного управління й управління ПТО регіону [12, с. 79]. Які потрібні оновленій системі управління на кожному його рівні служби, відділи центри залежить від цілей.

Аналіз цілей ПТО у Законі України «Про професійно-технічну освіту» здійснив В. Головінов. Результатом вивчення ним статей зазначеного законодавчого документу став висновок, що «мета, цілі та функції ПТО у законі в явному систематизованому вигляді не представлені» » [10, с. 10].

У Концепції розвитку ПТО в Україні, яка була затверджена 5 липня 2004 р. Міністерством освіти і науки та Академією педагогічних наук України, після гострих дискусій, мета професійної освіти була сформульована так: задоволення потреб особистості, суспільства і держави в освітніх послугах з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації різних категорій населення з урахуванням вимог ринку праці; забезпечення рівного доступу до якісної і безкоштовної первинної професійної освіти; підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації робітників; формування творчої, духовно багатой особистості з урахуванням її потреб, інтересів і здібностей. Досі на державному рівні іншої мети не визначено (нова Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні не

прийнята, в законодавчі документи вносились лише певні зміни до окремих статей, проте вони не торкалися мети). Хоча в наукових колах, як і раніше, навколо мети ПТО ведуться дискусії. Проте в нашому дослідженні йдеться про концептуальну стадію проектування, зокрема, про визначення мети розвитку регіональної професійної освіти та безпосередньо ПТНЗ як її складової (в меті і цілях його діяльності віддзеркалюватиметься загальна мета регіональної системи професійної освіти). У зв'язку з цим слушною буде думка В. Головінова, що: «У підсистемі цілей ПТО слід враховувати, зокрема, цілі соціальні, економічні, культурні й когнітивні. Вони всі перебувають у взаємодинамічному взаємовпливі. Їх можна розглядати у трьох аспектах: державному, соціальному та особистісно-індивідуальному (або груповому чи колективному). Взаємовплив як цілей, так і їх аспектів може мати не тільки характер позитивної взаємодії, а й характер протидії (суперечності), тому варто визначити ієрархію цілей та перспективну надціль (мету ПТО), яка дасть змогу збалансувати взаємодію прикладних конкретних цілей для досягнення оптимального результату» [10, с. 10]. Тому мета і цілі в різних регіонах і в різних ПТНЗ будуть різні, але вони обов'язково мають відображати шлях досягнення мети і кінцевий результат (закладається в цілях).

На думку Є. Хрикова (дослідника процесів управління навчального закладу), для вирішення основних управлінських завдань необхідно використовувати категорію, пов'язану з метою управління. Як мету управління дослідник розглядає створення умов, необхідних для реалізації мети навчального закладу. За його визначенням, управління навчальним закладом необхідно розглядати як «діяльність керуючої підсистеми, спрямовану на створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, матеріально-фінансових, організаційних, правових, ергономічних, медичних умов, необхідних для нормального функціонування і розвитку навчально-виховного процесу і реалізації цілей навчального закладу» [13, с. 44]. Сформульовані ним основні положення концепції управління

навчальним закладом, на нашу думку, заслуговують на увагу педагогічних керівників-практиків і можуть бути покладені в основу управлінської діяльності в ПТНЗ.

Функціонування навчального закладу здійснюється на основі чисельних процесів, перелічених автором у визначенні управління ним. Внутрішнє управління навчальним закладом спрямоване на створення цілісного комплексу умов, які охоплюють усі ці процеси. Як механізм створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, матеріально-фінансових, організаційних, правових, ергономічних, медичних умов, у концепції Є. Хрикова розглядається встановлення управлінських відносин, які дають можливість вирішити важливе завдання трансформації зовнішніх умов функціонування навчального закладу у внутрішні особливості й умови здійснення його мети. Стрижневим положенням розробленої ним концепції управління навчальним закладом є ідея про спрямованість управління на забезпечення його динамічного розвитку шляхом перетворення всіх її компонентів [13, с. 47].

Запропоновані вченим визначення поняття «управління» і концепція управління дають можливість відобразити сутність і особливості управління в освітніх установах. Сутність він розглядає через цільовий компонент управління навчальним закладом, а не через засоби і функції, як це пропонують інші науковці. Такий підхід дозволив йому внести чіткість у визначення цілей управління школою, в т.ч. професійною. Реалізація даної концепції в практичній управлінській діяльності зорієнтована на відмову від авторитарних підходів до управління, її втілення створює основи для демократизації управління навчальним закладом. Найважливішою особливістю даного визначення сутності управління, на наш погляд, є те, що в ньому закладена система критеріїв оцінки ефективності управлінської діяльності. Орієнтуючись на них, керівник у змозі успішно виконати завдання аналізу і самоаналізу управління ПТНЗ.

ПТНЗ – це педагогічна система і об'єкт управління і якщо розглядати

його з цих позицій, то це означає, що управлінська діяльність організаторів освіти, посадових осіб, учителів, учнів повинна бути в рівній мірі спрямована на визначення цілей і досягнення результатів, на створення умов формування педагогічного і учнівського колективів, на відбір змісту і використання різних засобів, форм і методів навчально-виховної роботи, навчально-виробничої, навчально-методичної, фінансово-економічної і господарської діяльності. У такому разі, управління дозволяє зберігати доцільність педагогічної системи і продуктивно впливати на оновлення її складових.

Проаналізувавши результати дослідження Є. Хрикова, ми виокремили такі критерії оцінки ефективності управлінської діяльності в ПТНЗ:

аналіз прогностичного фону навчального закладу (розуміється сукупність зовнішніх, найбільш істотних для навчального закладу чинників, урахування яких необхідне для визначення цілей управління), який формують три основні групи чинників. *1-а група* характеризує особливості економічного, політичного і культурного розвитку країни. Серед цих чинників найбільший вплив на діяльність ПТНЗ здійснюють: перехід від патерналістського до ліберального суспільства; поступове утвердження ринкових відносин; зміна в суспільстві ставлення до релігії; перехід до багатопартійної системи; орієнтація на створення громадянського суспільства та загальнолюдські цінності, відродження національної свідомості та культури. *2-а група* – тенденції розвитку ПТНЗ майбутнього як відкритої соціально-педагогічної системи (їх вивчення є обов'язковим). *3-я група* – особливості мікросередовища ПТНЗ: перспективи розвитку промисловості, сільського господарства, сфери обслуговування в регіоні (місті, районі, селищі); потреби підприємств і організацій у кадрах; можливості для здобуття учнями фахової професійної освіти; визначення можливих соціальних партнерів і спонсорів навчального закладу; віковий стан населення мікрорайону школи та тенденції його розвитку (спаду); педагогічний потенціал сімей і мікрорайону навчального закладу; перспективи розвитку мікрорайону; чинники мікрорайону, що негативно

впливають на учнів [14, с. 50–51];

кадрове забезпечення функціонування і розвитку навчального закладу: відповідність складу працівників навчального закладу штатному розпису; наповненість усіх вакансій; відповідність педагогів вимогам кваліфікаційних характеристик та посадових обов'язків, завданнями, що стоять перед ними у цьому закладі освіти, рівневі їхнього професіоналізму і діяльності; уявлення педагогів про результат своєї діяльності (динаміка розвитку особистістю учня і наявність потреби у педагога розвинути ці спосібності); динаміка змін кількості вчителів-методистів, старших учителів, педагогів із вищою категорією тощо за той чи інший період; рівень організованості педагогічного колективу; засоби обміну інформацією між його членами, творчий потенціал, рівень ініціативності;

рівень забезпечення психологічних умов діяльності педагогічного колективу та розвитку учнів: сприятливий психологічний клімат; ціннісно-орієнтаційна єдність членів педагогічного колективу; загальна задоволеність педагогів своєю працею й окремими її складовими; характер взаємовідносин у підсистемах: «керівник-педагог», «педагог-учень», «педагог-батьки»; переважаючий настрій та емоційний стан членів колективу;

організація діяльності навчального закладу: створення організаційної структури управління, яка передбачає формування управлінської підсистеми, встановлення засобів зв'язку і взаємодії структурних ланок цієї підсистеми; організаційне закріплення конкретних функцій за кожною ланкою управління, необхідних для нормальної діяльності всієї системи; забезпечення організаційного порядку (стійкі відносини, системи постійнодіючих норм і правил);

нормативно-правове забезпечення діяльності навчального закладу: використання механізмів встановлення організаційного порядку – прийняття управлінських рішень, за допомогою яких керівник намагається перевести у ранг організаційного порядку ті, що повторюються найчастіше (затвердження розкладу уроків, графіка чергування педагогів та учнів,

роботи гуртків, секцій, визначення посадових обов'язків, положень про роботу різних підрозділів, інформаційних потоків тощо);

матеріально-фінансове забезпечення діяльності навчального закладу: технічний стан і раціональне використання приміщень і матеріальних цінностей; відповідність обладнання класних приміщень, лабораторій, кабінетів, майстерень, бібліотек, актових і спортивних залів тощо сучасним нормативним вимогам; раціональне використання коштів; залучення, у разі потреби, для зміцнення матеріально-фінансового стану навчального закладу позабюджетних коштів; стан ведення бухгалтерського обліку; надання платних послуг населенню; використання угод про співробітництво з організаціями, підприємствами, фондами, відомствами, окремими громадянами.

Проте ці критерії можна використовувати для оцінювання реального стану функціонування всіх структурних підрозділів ПТНЗ. У контексті нашого дослідження важливо вибрати критерії, за якими можна оцінити результати діяльності, а отже, досягнення визначеної мети та ефективність програми, спрямованої на розвиток навчального закладу. Для цього необхідним вбачається детальний аналіз оцінювання як окремої складової управлінської діяльності. Йдеться про систематичне зіставлення операцій (результатів певної діяльності, зокрема, управлінської) з комплексом розроблених критеріїв для її подальшого вдосконалення. З метою аналізу оцінювання треба виокремити його об'єкт, предмет, суб'єкт, цілі та завдання. Об'єктом оцінювання може бути управління в цілому (як система), а також його окремі складові – функції (цілепокладання, планування, організація, координація, контроль, коригування, аналіз), підсистеми (навчально-виховна, навчально-виробнича, навчально-методична, комерційна, циклові комісії тощо) або напрями (педагогічна, виховна, економічна, соціальна, професійна, підприємницька діяльність тощо). У межах діяльності підсистем і реалізації напрямів діяльності існує низка проектів і програм, які теж підлягають оцінюванню. Нарешті, оцінювання повинно відбуватись за всіма напрямами

діяльності ПТНЗ, що забезпечить його всебічність, об'єктивність та надійність. Предметом оцінювання може бути процес реалізації певної програми, проекту або результати діяльності, результати впровадження програми, моделі, технології тощо.

Оскільки у нашому дослідженні йдеться про результати, то ми звернулись до значення цього терміну в «Новому тлумачному словнику української мови», де зазначається: «наслідки, висновки. Остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку і т.ін.; показник чого-небудь» [15, с. 110.]. У методології дослідження процесів формування та ефективності реалізації соціальних програм О. Яременко зазначає, що термін «результати» стосується «змін, що відбуваються з різними соціально-демографічними групами», обслуговуванню яких присвячувалась програма. За його дослідженням, цей термін часто використовується «паралельно зі словами наслідки та ефект». У ракурсі нашого дослідження важливо було з'ясувати, що термін «вплив» іноді також використовується для визначення довготривалих результатів. Як зазначає науковець, «в інших випадках про вплив кажуть тоді, коли намагаються розрізнити процеси і результати програми. Ще одним значенням слова «вплив» є «чистий» наслідок реалізації програми, без того, що сталось би за її відсутності... Це останнє його значення є ключовою концепцією аналітичного оцінювання» [7, с. 118]. Саме про вплив функціональних завдань регіонального управління на управлінську стратегію розвитку ПТНЗ йдеться в нашому дослідженні. Кінцевий результат його має бути закладений у меті і цілях як програми створення (моделювання) регіональної системи професійної освіти, так і в проекті (програмі) розвитку конкретного ПТНЗ, відбиваючи загальну мету і цілі. Для оцінювання процесів або результатів, насамперед, треба визначити критерії їх ефективності. За висновками фахівців, оцінювання передбачає щонайменше чотири кроки: визначення мети, операціоналізація її критеріїв (ідентифікація цілей), визначення результатів або наслідків, порівняння результатів із метою, цілями [7, с. 135.].

Існує п'ять підходів до визначення критеріїв ефективності, а саме:

досягнення цілі – система діє ефективно в такій мірі, в якій вона виконує поставлені цілі (застосовується, коли цілі чітко сформульовані, визначені в часі та методах вимірювання результатів);

системний – система може вилучити потрібні ресурси (існує чіткий зв'язок між «входом» і «виходом» – ресурсами і продукцією);

інтегративний – система виконує поставлені цілі і накопичує ресурси (аналіз проводиться для певної групи учасників програми / проекту);

визначення головних впливових сил оточення – інтереси всіх стратегічних клієнтів є задоволеними, принаймні по мінімуму (клієнти мають великий вплив на систему і вона повинна реагувати на зміну попиту);

конкуруючих цінностей – існує кілька конкуруючих проектів / програм (система не знає своїх пріоритетів або цікавиться можливістю зміни критеріїв з часом) [7, с. 149].

За результатами проведеного дослідження, О. Яременко дійшов висновку, що єдиного підходу до визначення ефективності соціальної політики і соціальних програм не існує, однак є множина теорій, що пропонують свої індикатори їх вимірювання. Вибір теорії залежить від цілей, які переслідує дослідник. Він звертає увагу на необхідність урахування умов, за яких певна система критеріїв визначення ефективності буде найбільш прийнятною. Ці умови визначаються специфікою предмета оцінювання, вимогами щодо оцінювання процесів, програм, проектів, результатів та методів, якими користується науковець.

Таким чином, на концептуальній стадії проектування практичної діяльності (йдеться про моделювання системи професійної освіти і навчання в регіоні з урахуванням його специфіки) виявляються суперечності, визначається проблема та мета на теоретико-методологічних засадах, здійснюється вибір критеріїв визначення ефективності цього процесу на основі наукових підходів. Саме опора на теорію і методологію при розробленні концептуальної стадії проектування діяльності всіх суб'єктів

регіонального управління дозволить уникнути грубих помилок. Участь на цьому етапі широкого кола керівників навчальних закладів різної форми власності і рівнів акредитації (атестації), роботодавців, службовців, громадськості в ролі співавторів є стимулом для подальшої реалізації будь-якої програми (проекту) як зацікавлених осіб. Результатом такої роботи має стати Концепція створення системи професійної освіти і навчання в регіоні, яка ввійде в портфоліо «Система професійної освіти і навчання в регіоні». Її варто опублікувати на сторінках місцевих засобів інформації, висвітлити в теле-, радіопрограмах; доречним буде проведення публічних дискусій, у яких візьмуть участь практичні працівники, науковці, політики, депутати, експерти, тобто обговорення має пройти в усіх організаціях й установах регіону. Одним словом, здійснення інформаційного впливу – важливий момент у реалізації поставленого завдання.

Ще одним важливим результатом цієї роботи буде «ціледомовленість», яка забезпечить цілеспрямованість дій всіх причетних до справи підготовки робітничих кадрів, а отже, й забезпечення розвитку регіональної економіки людським капіталом. Цілі і завдання, суть їх розв'язання стане зрозумілою для кожного. Водночас розпочнеться формування колективного мислення щодо шляхів розвитку регіону, почуття причетності до вирішення справ не тільки на користь місцевої спільноти, а й власну користь (одержання робочого місця, можливість продовжувати навчання і побудувати кар'єру, забезпечити матеріально себе і свою сім'ю на достойному рівні тощо), почуття господаря (думка кожного врахована і голос почутий), відбудеться зміцнення співпраці представників різних кіл. Безсумнівно, такий підхід до початку справи створення системи професійної освіти і навчання в регіоні стане стимулом для розвитку ініціативи і творчості всіх суб'єктів співпраці й відкриє шлях до успішного розв'язання цього завдання.

Наступна стадія проектування практичної діяльності – моделювання системи ПТО в регіоні з урахуванням його специфіки. Цей процес передбачає послідовну реалізацію трьох етапів: конструювання моделей;

оптимізація та вибір (прийняття рішення).

Специфіка регіону виявляється в обраній моделі просторової організації території (інтегрована – централізована, або мережева) [16, с. 56] процесі маркетингових досліджень, моніторингу стану економіки, ринку праці, ринку освітніх послуг. Тому одним із завдань моделювання, на нашу думку, має бути органічне входження в ті соціально-економічні умови, які існують в регіоні, тобто модель діяльності ПТНЗ повинна бути «вмонтованою» в модель регіонального розвитку як її підсистема і водночас конструюватись як окрема система.

Література

1. Гриневич Л.М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л.М. Гриневич. – К., 2005. – 20 с.
2. Малюта А.Н. Топология инновационного развития. Элементарный инновационный цикл [Электронный ресурс] / А.Н. Малюта // ИНСИ: СИ-UA/- Режим доступа: http://insi.org.ua/metod/CA_InnovCycle.htm
3. Новиков А.М. Методология учебной деятельности. – М.: Издательство «Эгвес», 2005. – 176 с.
4. Пікельна В.С. Управління школою: У 2 ч. / В.С. Пікельна. – Х.: Вид. гр. «Основа», 2004. – Ч.1. – (Б-ка ж. «Управління школою»; Вип. 6 (18)). – 112 с.
5. Малафійк І.В. Дидактика: навч. посіб. / Малафійк І.В. – К.: Кондор, 2005. – 398 с.
6. Сучасний словник іншомовних слів і словосполучень / Укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).
7. Яременко О. О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації: Монографія. Статті. Виступи. Інтерв'ю. / О. О. Яременко / К.: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України; УІСД ім. Олександра Яременка, 2006. – 480 с.
8. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи / П. Спікер. – К.: Фенікс, 2000. – 400 с.;
9. Лисачкина В. Н., Рыбалко Ю. И. Регионализация профессионального образования как социально-педагогическая проблема / В.Н. Лисачкина, Ю.И. Рыбалко // Среднее профессиональное образование. – № 6. – 2008. – С. 8–9.
10. Головінов В. Зміни у правовому полі держави – запорука та головна умова модернізації і подальшого розвитку ПТО / В. Головінов // Професійно-технічна освіта. – № 3. – 2010. – С. 8–11.

11. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Пикельная Валерия Семеновна – Кривой Рог, 1993. – 374с.
12. Пикельна В. С., Удод О.А. Управління школою. – Дніпропетровськ: Альфа, 1998. – 283с.
13. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: навч. посіб. / Євген Миколайович Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.
14. Коротяев Б.И. Педагогика как совокупность педагогических теорий / Коротяев Б.И. – М.: Просвещение, 1986. – 208 с.
15. Новий тлумачний словник української мови у 3-х томах. – Т. 3. – К.: Видавництво «Аконіт», 2005. – 862 с.
16. Вишнякова І.В. Огляд моделей та теорій економічного розвитку територій / І.В. Вишнякова // Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів: Монографія. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2010. – С. 50-56.